

משפט ותקשורת/ סגן נשיאת בית המשפט המחוזי בחיפה, השופט יוסף אלרון

המושג "תקשורת ומשפט", שהוא כותרת יום העיון, הינו רחב מאוד.

המונחים "תקשורת" ו"משפט" ועיקרון מניעת פגיעה בהליך הפלילי, כפי שהוא מעוגן בסעיף 71 לחוק בתי המשפט, ובמילים אחרות: "עקרון הסוביודיצה", כרוכים זה בזה ונאמרים לא אחת בנשימה אחת.

אבקש להתייחס לשתי סוגיות, אשר עלות לדיון הן במישור המשפטי והן בדיון הציבורי.

הפן האחד הינו שאלת קיומה של השפעת התקשורת על הליכים משפטיים תלויים ועומדים בפני בית המשפט. בגדר פן זה, הרצון להשפיע על דעת הקהל וזרכה על תוצאת ההליך השיפוטי. פן זה מופנה מן התקשורת והציבור כלפי בית המשפט.

הפן השני יעסוק בשאלה למי מיועד פסק הדין מלבד הצדדים לדיון: האם הצדדים לדיון בהליך המשפטי בלבד או הציבור בכללו, בהיות השופט "נאמן" הציבור כמי שיעשה משפט צדק. פן זה מופנה מבית המשפט כלפי הציבור, תהא אשר תהא הגדרתו.

אתייחס לנקודות אלה בקצרה, מנקודת מבט פרקטית – ובמהלך הדיון אפנה לדוגמאות אשר יש בהן כדי ליתן ביטוי לנושאים אלה.

1. השפעת התקשורת על הליכים משפטיים תלויים ועומדים בפני בית המשפט:

ככלל, על השופט לאזן כראוי בין חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת, שהינם מושכלות יסוד במדינה דמוקרטית, לבין זכויות ואינטרסים אחרים, אשר אף להם מקום בהליך הדיוני, כגון זכות הנאשם לפרטיות.

אי אכיפת הוראת החוק הרלוונטית לנוכח הפגיעה בעקרון הסוביודיצה חדשות לבקרים, עשויה להביא למעשה להפיכתו להוראת חיקוק ריקה מתוכן בספר החוקים.

מטבע הדברים, המתנגדים לעיקרון בנוסחו דהיום, יאמרו כי מדובר בכלי קיצוני ופוגעני, הנותן, בכורה ל"טוהר ההליך" על פני זכות הציבור לדעת.

יש הטוענים, כי אמצעי התקשורת האלקטרונית והכתובה, נוטלים לעצמם לעיתים את מקומו של בית המשפט. עוד בטרם קיומו של הליך משפטי מסודר, על פי סדרי הדין הרלוונטיים, מובאים אירועים פליליים חמורים ל"משפט התקשורת". הציבור היושב בבית נחשף לראיות חלקיות, לעיתים כאלה שאינן קבילות או שקבילותן מוטלת בספק, חקירות עצמאיות לאיסוף ראיות וראיות "מטעם". צדדים "מעוניינים" עושים שימוש בכלי התקשורת להשפיע על ההליך שטרם נידון, שעתיד להיות נידון, או שנידון בהווה.

השופטים הינם שופטים מקצועיים ובסופו של יום, פסק דינם יהא על פי צו מצפונם והראיות הקבילות שבאו בפניהם. תכנית תחקירים זו או אחרת או כתבה עיתונאית- לא יהא בה כדי להשפיע על פסיקתם, והמקרים שבהם מתקבלת תוצאה של זיכוי בניגוד להרשעה העיתונאית - יוכיחו.

לא אחת נשמעת טענה, מפי סנגורים בהליך הפלילי, בדבר "תיאום עדויות", "זיהום ראיות", "הכנה צוותית" לקראת המשפט כהיבטים אשר יש בהם כדי חשש לעיוות הדין. האם פרסום עדויות באופן שעדים יוכלו לדעת מה יעידו אחרים אינה עולה כדי "השפעה על מהלך המשפט או על תוצאותיו שיש בה כדי אפשרות קרובה לוודאי", כאמור בהוראת החוק הרלוונטית?

גם אם השופט מסוגל לנתק עצמו מהדברים, לא תמיד ניתן לומר זאת על עדים. הדברים מחלחלים לתודעתם ועלולים להתקבע בה, אף שלא במודע.

לשופט אסור להיחשף לעברו הפלילי של נאשם, לבדיקת פוליגרף וכד'. התקשורת מביאה את הדברים לכלל הציבור כראיות לגיטימיות, למרות שהן לא תשמנה בהליך הפלילי.

כלומר - נוצר מצב, של פגיעה ברציונאל של הפרדת עדויות, ושל מניעת חשיפה לראיות שאינן קבילות ודיני הראיות נותרים מרוקנים מתוכן, כאשר הרציונאל שעליו הם מגנים- נפגע.

חשוב לזכור בהקשר זה, שזכות הנאשם להליך הוגן היא זכות יסוד. כיום רואים בה זכות חוקתית, כחלק מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

עקרון הסובידיצה הוא, כמובן, מניעת השפעה על הליך תלוי ועומד. אין ספק שזה כלי מאוד קיצוני, שמפאת חשיבות חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת - השימוש בו צריך להיעשות בצורה מידתית, במשורה ורק במקרים קיצוניים ביותר. יהא מי שיאמר, כי אם אנשי התקשורת ינקטו במידת ריסון עצמי ראויה, יפחת הצורך בשימוש בכלי זה.

כיום, בעידן האינטרנטי, לא ניתן "להשתיק" לגמרי פרסום זה או אחר, ולבטח לא לאורך זמן, גם בשל כך נדרשת זהירות רבה באכיפת הוראת החוק, על כל המשתמע מכך.

תופעה "נלווית" או קודמת לפרסום הינה תופעת ההדלפות לתקשורת. לעיתים, הדלפות אלה, יש בהן כשלעצמן לפגוע בזכותם של אחרים, אשר המחוקק מצא לנכון להגן על פרטיותם ועל צנעת הפרט שלהם, בכלל זה קורבנות עבירה.

לצורך האמור לעיל, אני מבקש להפנות לפרסום באחד מערוצי הטלוויזיה, של קלטת ממצלמת האבטחה, שבה תועד ירי בבחור צעיר על ידי שני קטינים ובה נצפה המנוח הולך לאיטו עד להתמוטטותו. לבית המשפט לא הוגשה כלל בקשה להתיר את פרסום הקלטת, שהייתה חלק

מחומר החקירה, כאשר יש להדגיש כי הדיון התקיים בדלתיים סגורות, מתוקף היות הדיון בעניינם של קטינים.

ומה באשר לתחושתם הקשה של בני משפחת הקרבן ולזעקת הכאב של אימו באולם בית המשפט, עת סיפרה כיצד צפתה בבנה ברגעיו האחרונים- בשידור החדשות בטלביזיה.

אני מודע לכך, כי יתכנו גורמים שונים להדלפת חומרי חקירה וראיות. אין לי עניין לעסוק בחלוקת אחריות או להצביע על הגורמים להדלפת החומרים. ברי, כי מדובר בגורמים מעוניינים.

יהיה מי שיאמר, כי בטרם נפנה לאכיפת כללי הסוביודיצה, יש בנמצא כלים אחרים אשר יהוו, כבר נאמר, מענה הולם ואפקטיבי לא פחות.

ללא כל קשר לעיקרון הסוביודיצה, נשאלת השאלה, האם לא נכון יהיה לאכוף הוראות חוק אחרות, אשר נועדו להגן על זכויות אלה.

החשש לטוהר ההליך, שבא לידי ביטוי בדברים לעיל, על דרך של פרסום באמצעי התקשורת אסורים על פי סעיף 13 לחוק סדר הדין פלילי (חקירת חשודים), התשס"ב.

סעיף 13 לחוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים) הנ"ל קובע כלל מאוד ברור. ייתכן והדרך שבה בחר המחוקק לטפל בתופעת ההדלפות, דרך הענשת ה"מפרסם", אינה ממוענת לאדם הנכון אלא שגם ניכר, שאינה אפקטיבית. הנמען הרצוי של חוק כזה צריך להיות ה"מדליף". זה יטיל נטל כבד יותר על המדינה בחקירת ההדלפות ולא בהכרח על הגוף התקשורתי, הרואה עצמו מחויב בפרסום מטעם זה או אחר מנקודת המבט של ראיית טובת הציבור.

יחד עם זאת, חשוב לציין, שמקום שעיתונאי הפר צו שיפוטי, כדוגמת צו איסור פרסום, יינקטו נגדו, מטבע הדברים, פעולות אכיפה, שכן שלטון החוק מחייב זאת.

היבט נוסף שצריך לתת עליו את הדעת במקרה זה, הוא חוסר השוויון הקיים בין נאשמים- תוצאת הפער בנגישות לאמצעי התקשורת.

בעוד שנאשם בעל אמצעים יקיים דיון בעניינו, הן בזירה הציבורית- תודעתית, לאוזני הציבור הרחב, והן בזירה המשפטית, מתוך מחשבה כי הדבר יסייע בידו בסופו של יום. נאשם הדל באמצעים, אין לו אלא את בית המשפט הדין בעניינו. נאשם בעל אמצעים כלכליים יהיה לרוב בעל נגישות רבה וקלה יותר לאמצעי התקשורת באמצעות עורכי דין הנעזרים בשירותי אנשי יחסי ציבור, דוברות וכד'. קולו יישמע גם שלא בין כותלי בית המשפט, מתוך, שלסברתו, יהיה בכך לסייע בידו להשפיע במישרין ובעקיפין- על בית המשפט הדין בעניינו.

2. אפנה עתה לשאלה למי מיועד פסק הדין מלבד הצדדים לדיון:

היבט זה עוסק בשופטים ובשאלה, למי הם כותבים.

מרבית הציבור אינו קורא את פסקי הדין במלואם ואף לא בחלקם. לתקשורת תפקיד חשוב בהנגשת החלטות שיפוטיות לציבור.

למעשה, אף שמרבית הציבור אינו מנוי על המאגרים המשפטיים, התקשורת מביאה לידיעתו החלטות שיפוטיות כאלה ואחרות. הציבור קורא ומגבש דעה. ברור, שדעה זו אינה מבוססת על קריאת חומר הראיות במלואו, התרשמות מעדים ובחינת תקדימים. על כן יש חשיבות רבה לאופן בו מוצגים הדברים באמצעי התקשורת ולחשיבות כי הדיווח יהא מדויק ומתאר כהלכה, הן את בסיס הנתונים העובדתי והן את תוצאת ההליך השיפוטי.

לא אחת, אנו נתקלים בכותרת דיווח על פסק דין, שאינה תואמת את המסכת העובדתית-ראייתית אשר על בסיסה ניתן פסק הדין. יש בה, למרבה הצער, כדי לעוות את פסק הדין ולהוליד לביקורת לא נכונה ולא ראויה על השופט כפרט ועל מערכת בתי המשפט ככלל.

השופט מחויב במבט על של מכלול האינטרסים והשיקולים שיש ליתן את הדעת עליהם. מתוקף כך, קיימת חשיבות רבה לאמון הציבור בו, שהינו נכס צאן ברזל לשופט ולמערכת בתי המשפט. אמון זה ילווה אותו בעבודתו ומוטב שלא יהא מוטה באמצעות דיווחים, פרסומים שטחיים ומגמתיים.

החשיבות באמון הציבור, המסתמך לא אחת על החלטות השיפוטיות, עומדת לעיני השופט. עניות דעתי, הוא אינו יכול שלא ליתן את הדעת על כך. זאת, לא משום היותו מושפע מדעת הקהל, ואף לא לכוון לדעת הקהל, אלא לצורך לנמק, להסביר, ולהשתמש במתודות שונות, שיהיה בהן להניח בפני הציבור את פסיקתו בראייה נכונה.

לדוגמא, נעשה שימוש ברטוריקה שנועדה "לבדל" את העברייין הספציפי מן המגזר אליו משתייך. כך, מגנה בית המשפט את העברייין, תוך הנמקה שמטרתה גינוי מצד הציבור הרחב ככלל, ומצד המגזר אליו משתייך העברייין- בפרט. זאת, במטרה שהציבור יתרחק ממעשים אלה ויראה אותם כמקרים חריגים, שאינם מלמדים על הכלל ואינם "מכתימים אותו" במעשיו של אותו יחיד.

קיימת חשיבות להצגת העברייין כפרט, תוך בידודו הקונספטואלי על פי נסיבותיו, לצורך גינויו והרתעת הרבים. חשיבות אמון הציבור במערכת המשפט משרתת גם אינטרס של הרתעה ושל שימור שלטון החוק. מתוך ההתייחסות לנאשם הספציפי, עולה שיח מתמשך עם הציבור.

חשיבותה של התקשורת רבה. יש לה תפקיד פעיל וחשוב בהנגשת מידע לציבור, שבאופן טבעי אינו חשוף לעבודת בית המשפט, ובהפיכת המערכת השיפוטית לחלק מן הציבור. תפקיד זה עליה למלא תוך מתן אמון במערכת כנטולת פניות המשרתת את הציבור בכללו, גם אם אין כל ההחלטות לטעמו של כל אדם.

לתקשורת חשיבות רבה בהעברת מסרים נורמטיביים לחברה. יש חשיבות במיצוב מעמדו של בית המשפט כחלק מיצירת חברה טובה יותר, ערכית יותר, המגנה על הפרט, שומרת על זכויותיו ועל

בטחונו האישי. אם המילים הרבות הנכתבות בפסקי הדין יוותרו על הנייר בלבד, ויקראו רק על ידי הנאשם הן יאבדו ממשמעותן הכללית.